

Геннадій Сергійович ПОЛИЩУК,
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський національний університет будівництва і
архітектури, м. Київ)

Сергій Володимирович КОЛІСНИК
(Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України, м. Київ)

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті розглянуті деякі питання кримінально-правової регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля як одного з напрямів протидії екологічній злочинності в умовах війни та після її закінчення. Стверджується, що одним із пріоритетів повоєнного відновлення екосистем України має бути побудова нової системи охорони природи та управління природними ресурсами. У контексті забезпечення особливої охорони природних територій, яким було завдано шкоди унаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, обґрунтовуються пропозиції щодо диференціації кримінальної відповідальності за окремі види екологічних злочинів шляхом посилення відповідальності за діяння, що вчинені в зоні надзвичайної екологічної ситуації. Звернуто увагу на доцільність врахування іноземного досвіду щодо застосування

заохочувальних кримінально-правових норм у досліджуваній сфері, що може мати перспективу і в контексті усунення наслідків окремих видів екологічних злочинів, а саме відновлення порушеного природного стану об'єкта довкілля та приведення його у початковий (до вчинення кримінального правопорушення) стан.

Ключові слова: протидія екологічній злочинності, кримінальні правопорушення проти довкілля, безгосподарське використання земель, незаконне полювання, забруднення довкілля, кримінально-правові норми, війна.

Постановка проблеми. Індустріальний розвиток, активний видобуток природних ресурсів, інтенсифікація сільськогосподарського виробництва та інші численні фактори становлення та розвитку людської цивілізації, особливо в період з початку XIX століття і до теперішнього часу, призвели до вельми серйозного негативного впливу на те природне середовище, в яких відбувалась еволюція людини як біологічного виду та забезпечувала задоволення її матеріальних, духовних, естетичних, пізнавальних, оздоровчо-лікувальних, рекреаційних, історико-культурних та інших потреб. Масштаби та зростання антропогенного навантаження на природне середовище зумовило визначення як найважливішої складової міжнародної та національної безпеки кожної держави екологічну безпеку. З метою захисту довкілля від екологічних посягань держава реалізує екологічну політику, визначає юридичну, у тому числі й кримінальну, відповідальність за порушення у цій сфері.

Значною мірою інтенсифікували ці процеси військові дії на території України. Агресія росії проти України з 2014 року завдала істотної шкоди природному середовищу та спричинила широкомасштабну та довготривалу деградацію довкілля. Повномасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року ще більше загострило цю проблему, а висока інтенсивність бойових дій на окремих ділянках поставила під сумнів безпечність використання окремих об'єктів довкілля, що безпосередньо постраждали від військового впливу.

Розв'язання зазначених проблем, що гостро постали перед українською державою та значною мірою є наслідком масштабної екологічної злочинності, вимагають адекватного реагування держави та суспільства на наявні загрози. Конституційно визначений обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки, зумовлює актуальність протидії екологічній злочинності. З огляду на системний характер екологічної злочинності як явища, системними і комплексними мають бути й відповідні заходи реагування. Дієвість таких заходів неможлива зокрема й без розробки та наукового осмислення основних категорій, що стосуються феномену екологічної злочинності, її детермінації та системи протидії.

Теоретичним дослідженням різних аспектів протидії екологічній злочинності приділялася увага такими вченими, як С. Б. Гавриш, О. О. Дудоров, Т. В. Корнякова, Н. О. Максименцев, В. К. Матвійчук, О. В. Мельник, І. І. Митрофанов, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, Ю. В. Орлов,

О. О. Пенязькова, Г. С. Поліщук, М. І. Сингаєвська, Ю. А. Турлова, І. О. Харь, Л. С. Хмуровська, А. М. Шульга та ін. Роботи зазначених авторів мають велике наукове і практичне значення. Проте більшість з них не висвітлюють вплив воєнних факторів на криміногенну обстановку в сфері охорони довкілля та питання адаптивності системи протидії екологічній злочинності.

Метою статті є дослідження окремих проблем, що стосуються правових засобів протидії екологічній злочинності та специфіки кримінально-правового забезпечення повоєнного відновлення України в сфері охорони довкілля.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що термін «протидія екологічній злочинності» охоплює всі заходи, спрямовані проти цього явища, та відображає весь комплекс заходів впливу держави та суспільства на екологічну злочинність, включно з впливом на чинники, що зумовлюють її виникнення, поширення та трансформацію, а також правоохоронну діяльність щодо виявлення, розслідування та притягнення осіб, котрі вчиняють екологічні злочини, до відповідальності, судовий розгляд кримінальних справ і виконання покарань. У кримінологічній літературі також висловлюється думка, що протидія екологічній злочинності — найскладніший та найспецифічніший вид соціально-правової діяльності, що зумовлено такими чинниками: з усіх видів складів злочинів екологічна злочинність характеризується найвищим рівнем латентності (близько 100 %); екологічна злочинність породжує екологічні катастрофи; процеси глобалізації, зумовлені науково-технічним прогресом, через антропогенний і техногенний вплив на екосистему мали наслідком глобалізацію екологічної злочинності та зумовили її транснаціональний характер; за масштабами, руйнівною силою і тривалістю незворотних процесів наслідки екологічних злочинів не порівнянні з усіма наслідками інших видів злочинної діяльності разом узятими; соціальна небезпека, всеосяжний характер і тривалий негативний вплив екологічних злочинних посягань не охоплюються офіційною статистикою.

Наявність спільних ознак і рис, що характеризують відносини в галузі взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем, дали підстави для виокремлення злочинів цієї категорії у відносно самостійну групу, їх систематизації та класифікації. Система екологічних злочинів на першому етапі класифікації поділяється за рівнем локалізації об'єктів посягання на дві групи: 1) екологічні злочини, що мають узагальнений об'єкт посягання, тобто суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища в цілому (без конкретизації його окремих елементів) та екологічну безпеку; 2) екологічні злочини, які мають локальний об'єкт посягання, тобто суспільні відносини у сфері охорони окремих елементів навколишнього природного середовища¹. Злочини

¹ Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. С. 233–234, 326, 327, 389.

проти екологічної безпеки можуть поділятися на такі категорії: злочини міжнародного характеру, що посягають на екологічну безпеку людства (ст. 441 КК України); злочини, які полягають у порушенні порядку здійснення оцінки впливу на довкілля, правил екологічної безпеки під час виробничої діяльності, що заподіяло (або створило небезпеку заподіяння) суттєву екологічну шкоду (ст. 236, 253 КК України); злочини у сфері ядерної та радіаційної безпеки (ст. 265, 265¹, 267, 267¹, 274 КК України); злочини у сфері біологічної безпеки (ст. 251, 326 КК України); злочини, які полягають у потуранні екологічній небезпеці, а саме невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення та приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. ст. 237, 238 КК України); злочини у сфері поводження з відходами (ст. 268 КК України)¹. Друга група екологічних злочинів залежно від виду локального природного об'єкта, на який спрямоване посягання, може бути поділена на: злочини у сфері охорони земель (ст. ст. 239, 239¹, 239², 254 КК України); злочини у сфері охорони надр (ст. ст. 240, 240¹ КК України); злочини у сфері охорони вод (ст. ст. 242, 243 КК України); злочини у сфері охорони атмосферного повітря (ст. 241 КК України); злочини у сфері охорони тваринного світу, а саме незаконне полювання, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, порушення ветеринарних правил (ст. ст. 248, 249, 250, 251 КК України); злочини у сфері охорони рослинного світу (ст. ст. 245, 246, 247 КК України)².

Зазначена вище специфіка екологічної злочинності, різноманітність її діяльнісних проявів, а також особливості детермінації та вчинення окремих видів екологічних злочинів зумовлюють потребу у відповідній системі кримінально-превентивних специфікованих заходів. Об'єктами превентивного впливу є детермінуючі чинники, що зумовлюють існування екологічної злочинності, а також особи, які схильні до вчинення злочинів даної категорії, або ж які мають намір вчинити злочин або вже розпочали його вчинення. Небезпечність таких осіб полягає в здатності заподіювати шкоду як довкіллю, так і, опосередковано, здоров'ю та життю людей. Враховуючи таку суспільну небезпеку, держава визначає та застосовує найдоцільніші заходи репресивного характеру, направлені на її усунення: позбавлення фізичної можливості вчиняти заборонені діяння (наприклад, шляхом ізоляції від суспільства або звільнення від посади), виправлення, загальну та спеціальну превенцію.

У кримінологічній літературі такі превентивні заходи визначають як кримінально-правове запобігання, що здійснюється у процесі призначення покарання та його виконання. На думку А. П. Закалюка, кримінально-правові запобіжні заходи є складовою спеціально-кримінологічного

¹ Турлова Ю. А., Поліщук Г. С., Козлюк Л. Г., Пенязькова О.О. Злочини проти екологічної безпеки: проблемні питання систематизації. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2021. № 2 (90). С. 48–49.

² Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ : Знання України, 2018. С. 234–235.

запобігання злочинним посяганням і чинять вплив: лише після вчинення злочину для запобігання рецидиву; засобами, що мають інше спеціальне призначення і лише «попутно» відіграють запобіжну роль; у сфері, що регулюється нормами права; у межах, які визначаються нормами права¹. Вочевидь, така діяльність потребує відповідного нормативного забезпечення, зокрема в частині удосконалення кримінально-правових норм екологічного характеру та врахування іноземного досвіду кримінально-правової охорони довкілля.

На нашу думку, чинне кримінальне законодавство має певні прогалини у частині регламентації відповідальності за вчинення екологічних злочинів на особливо охоронюваних природних територіях, а саме в зоні *надзвичайної екологічної ситуації*. У цьому контексті заслуговує на увагу наявність у переважній більшості кримінальних кодексів пострадянських країн такої кваліфікуючої ознаки окремих складів екологічних злочинів як «вчинене в зоні надзвичайної екологічної ситуації чи в зоні екологічного лиха» (ч. 2 ст. 219 «Порушення правил безпеки при поводженні з екологічно небезпечними речовинами та відходами»; ч. 2 ст. 222 «Забруднення вод»; ч. 2 ст. 225 «Псування землі» Модельного Кримінального кодексу для країн СНД). Зауважимо, що у процесі вітчизняного законотворення, наприклад, первинна редакція ст. 254 КК України «Безгосподарське використання земель» суттєво відрізнялася від нині чинної: у ній, крім основного, містився і кваліфікований склад (ч. 2), в якому пропонувалося передбачити кримінальну відповідальність за дії, зазначені в ч. 1, вчиненні щодо особливо цінних земель або в зоні екологічного лиха².

Правову основу визнання окремих територій зонами надзвичайної екологічної ситуації вперше було закладено ст. 65 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»³ та конституційно закріплено у п. 31 ч. 1 ст. 85, п. 19 ч. 1 ст. 92, п. 21 ч. 1 ст. 106, ст. 138⁴. Законом України від 13 липня 2000 року «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» нормативно закріплено правову концепцію формування в Україні зон надзвичайної екологічної ситуації та визначено основними завданнями (ст. 3) правове регулювання відносин, що виникають під час здійснення надзвичайних заходів, спрямованих на захист життя та здоров'я людей і нормалізацію екологічного стану на території зони надзвичайної екологічної ситуації; визначення порядку встановлення правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації, його

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 328.

² Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 117.

³ Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

⁴ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, у тому числі відповідного режиму використання, охорони та відтворення природних ресурсів¹.

Водночас, у вітчизняному кримінальному законодавстві така кваліфікуюча ознака як «вчинене в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації» застосовується лише один раз — у ч. 2 в ст. 238 КК України «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення». Системний підхід щодо диференціації кримінальної відповідальності за вчинення екологічних злочинів за такою ознакою відсутній. Щодо можливості використання описаного вище іноземного досвіду кримінально-правової охорони земель під час удосконалення КК України схвально висловлювались Б. М. Семенишина-Фіголь², Р. О. Мовчан³. Водночас, на думку Р. О. Мовчана, як кваліфікуюча ознака, що свідчить про настання тяжкої шкоди, має розглядатись саме діяння, що «спричинило надзвичайну екологічну ситуацію», а не вчинене у такій зоні⁴.

На наш погляд, зони надзвичайної екологічної ситуації є особливо охоронюваною природною територією та підлягають особливій державній охороні саме в силу своєї вразливості. Доречним у цьому контексті буде навести позицію О. В. Мельник, яка вважає, що зазначена ситуація (у вітчизняному кримінальному законодавстві) не враховує небезпечність посягань на зазначені території та об'єкти, адже, відповідно до концепції виправданого ризику, природні об'єкти особливої державної охорони характеризуються неприйнятністю такого ризику взагалі. Поведінка ж особи (як і наслідки такої поведінки), яка ігнорує таку ситуацію, характеризується підвищеною небезпекою, що, у відповідності з принципами криміналізації, повинно знайти своє відображення у кримінальному законі⁵.

Зазначена проблематика є актуальною й з огляду на перспективи повоєнного відновлення України, природа якої зазнала й продовжує зазнавати колосальної шкоди. Вочевидь, території, яким було завдано шкоди унаслідок бойових дій, потребують особливої правової, у тому числі кримінально-правової, охорони з метою дієвого відновлення (коли це можливо) екосистем, консервації та рекультивації земель.

Наведені вище аргументи дають підстави для пропозиції диференціювати кримінальну відповідальність за окремі види екологічних злочинів шляхом посилення відповідальності за діяння, що вчинені в зоні

¹ Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>.

² Семенишина-Фіголь Б. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Маріуполь, 2021. С. 92.

³ Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 885.

⁴ Там само. С. 740.

⁵ Мельник О. В., Поліщук Г. С., Левченко Ю. О. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні: монографія. Київ: ТОВ «НВП» Інтерсервіс, 2014. С. 51.

надзвичайної екологічної ситуації.

Крім зазначеного, вартий зацікавлення іноземний досвід щодо застосування *заохочувальних кримінально-правових норм*, які певною мірою складають протиположним нормам, але, водночас, поряд із ними спрямовані на виконання основного завдання кримінального законодавства (ст. 1 КК України).

Підставою застосування таких норм, що являє собою спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, є позитивна посткримінальна поведінка особи, що визначена у відповідних заохочувальних приписах. Вона, як зазначає П. В. Хряпінський, є тим юридичним фактом, що змінює основне кримінально-правове відношення, що виникає між державою, в особі відповідних уповноважених органів, і особою, що вчинила злочин, який є передумовою звільнення від кримінальної відповідальності, на похідне, вторинне заохочувальне кримінально-правове відношення. Змістом останнього правовідношення є правомірна, соціально-схвальна поведінка у вигляді «фрагментів» дійового каяття¹. Зауважимо, що у теорії кримінального права неодноразово висловлювались пропозиції про необхідність розширення застосування заохочувальних кримінально-правових норм як альтернативному покаранню способу вирішення кримінально-правових конфліктів^{2, 3, 4}.

КК Австрії у Розділі сьомому «Суспільно небезпечні каранні дії та каранні дії проти довкілля» містить § 183b., що є заохочувальним приписом, відповідно до якого особа не може бути покарана за будь-яке діяння, що передбачене § 180, 181 і 181b-183 (умисне та необережне нанесення шкоди навколишньому середовищу, популяціям тварин або рослин), якщо добровільно і до того, як органу влади стало відомо про такі діяння, усунула завдану шкоду, за умови, що вже не було заподіяно шкоди людині, популяції тварин чи рослин. Зауважимо, як у § 180, 181, до яких відсилає § 183b. сформульовано уніфіковану диспозицію кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність за завдання шкоди (забрудненню) довкіллю та його окремим складовим (землям, водам, атмосферному повітрю): «Будь-яка особа, яка всупереч положенню закону чи офіційному розпорядженню забруднює або іншим чином завдає шкоди водоймі, ґрунту чи повітрю таким чином, що створює: 1. небезпеку для життя або тяжкого тілесного ушкодження іншої людини або іншим чином для здоров'я чи фізичної безпеки великої кількості людей; 2. значну загрозу популяції тварин або рослин; 3. тривале погіршення стану водойми, ґрунту або повітря або 4.

¹ Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. С. 157.

² Борисов В. І. Основні тенденції розвитку Особливої частини кримінального законодавства України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 7–8 квітня 2006 р.). У 2-х ч. Львів, 2006. Ч. 1. С. 27.

³ Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.

⁴ Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. 192 с.

якщо витрати на усунення шкоди або інша заподіяна шкода об'єкту, що є пам'яткою природи, перевищують 50 000 євро, - »¹. Зауважимо, що подібний підхід до конструювання кримінально-правових норм екологічного характеру продемонстрували й укладачі проєкту нового Кримінального кодексу України².

Застосування таких заходів може мати перспективу також і в контексті усунення наслідків безгосподарського використання земель, а саме відновлення порушеного природного стану земель, рекультивації ґрунтів і приведення їх у початковий (до вчинення кримінального правопорушення) стан. Думається, що застосування заохочувальної кримінально-правової норми у складі ст. 254 КК України могло б бути більш корисним як для довкілля, так і для суспільства порівняно з застосуванням заходів кримінальної репресії, які, як засвідчує офіційна правозастосовна статистика та судова практика³, мають невисокий рівень ефективності.

Подібні підходи щодо пріоритетності усунення наслідків досліджуваних діянь висвітлені у науковій літературі. Так, Н. Ю. Цвіркун поділяє позицію щодо реального (в натурі) відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу як основної мети покарання за екологічні злочини. Усе інше (види та розміри покарання) має розглядатися як додаткове стосовно відтворення корисних якостей земель і довкілля в цілому. Форма усунення заподіяної шкоди (рекультивація земель, виробництво лісонасаджень, зариблення водойм та ін.) має визначатися судом⁴.

Отже, враховуючи викладене та екстраполюючи австрійський досвід на вітчизняне законодавство, вважаємо за доцільне доповнити ст. 254 КК України окремою частиною такого змісту: *«Звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка вперше вчинила дії, передбачені частиною першою цієї статті й яка добровільно усунула наслідки вчиненого діяння та привела землі в початковий стан»*. Застосування заохочувальних кримінально-правових норм у сфері охорони довкілля може бути доречним й щодо інших видів екологічних злочинів та сприяти формуванню правових стимулів екологічно та соціально-корисної поведінки.

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що чинне кримінальне законодавство у сфері охорони довкілля має певні прогалини у частині регламентації відповідальності за вчинення екологічних злочинів на особливо охоронюваних природних територіях, а саме в зоні надзвичайної

¹ Кримінальний кодекс Австрії від 29 січня 1974 року. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/32/Austria_CC_1974_am122019_de.pdf.

² Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проєкту. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>.

³ Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2021 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 72 с.

⁴ Цвіркун Н. Ю. Кримінальна відповідальність за безгосподарське використання земель: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. С. 109–110.

екологічної ситуації. Врахування іноземного досвіду кримінально-правової охорони довкілля та перспектив повоєнного екологічного відновлення України дозволило внести пропозиції щодо усунення зазначеної правової прогалини та аргументувати доцільність диференціації кримінальної відповідальності за окремі види екологічних злочинів шляхом посилення відповідальності за діяння, що вчинені в зоні надзвичайної екологічної ситуації. Обґрунтована доцільність застосування заохочувальних кримінально-правових норм у сфері охорони довкілля, що могло б сприяти формуванню правових стимулів екологічно та соціально-корисної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисов В. І. Основні тенденції розвитку Особливої частини кримінального законодавства України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 7–8 квітня 2006 р.). У 2-х ч. Львів, 2006. Ч. 1. 324 с.
2. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Кримінальний кодекс Австрії від 29 січня 1974 року. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/32/Austria_CC_1974_a_m122019_de.pdf.
6. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>.
7. Мельник О. В., Поліщук Г. С., Левченко Ю. О. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні: монографія. Київ : ТОВ «НВП» Інтерсервіс, 2014. 178 с.
8. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 1152 с.
9. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2021 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 72 с.

10. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>.
11. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
12. Семенишина-Фіголь Б. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: Маріуполь, 2021. 266 с.
13. Турлова Ю.А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.
14. Турлова Ю. А., Поліщук Г. С., Козлюк Л. Г., Пенязькова О. О. Злочини проти екологічної безпеки: проблемні питання систематизації. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2021. № 2(90). С. 42–51.
15. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2008. 192 с.
16. Цвіркун Н. Ю. Кримінальна відповідальність за безгосподарське використання земель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 151 с.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2024

Hennadii S. POLISHCHUK,

Ph.D. of Law, Associate Professor

(Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine)

Serhii V. KOLISNYK

(V. M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine Kyiv, Ukraine)

SOME LEGAL MEANS OF COMBATING ENVIRONMENTAL CRIME

The article examines certain issues related to the regulation by criminal law of liability for environmental offenses as one of the directions in combating environmental crime during and after the war. It is argued that one of the priorities for post-war ecological recovery in Ukraine should be the development of a new system of environmental protection and management of natural resource.

In the context of ensuring special protection of natural areas that have been damaged as a result of hostilities, terrorist acts, and sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the author substantiates proposals for differentiating criminal liability for certain types of environmental crimes by strengthening liability for acts committed in areas of an environmental emergency.

The author emphasizes that it is expedient to consider foreign experience in the application of incentive criminal law norms in the area under study, which

may have potential in the context of the elimination of the consequences of certain types of environmental crimes, in particular, the restoration of the disturbed natural state of an environmental object and its return to its original (pre-crime) condition.

Keywords: *combating environmental crime, criminal offenses against the environment, land mismanagement, illegal hunting, environmental pollution, criminal law norms.*